

IX

3. deklinace. Neutra

Vzory: *carmen, carminis, n.*
mare, maris, n.

1. Discipulī carmina clārōrum scrīptōrum legunt. 2. Nōmen populī nostrī multīs nātiōnibus nōtum est. 3. Bella generī hominum nocent; itaque bellum nōn cupimus, sed in pāce vīvere optāmus. 4. Iam antiqūis temporibus glōria carminum Homērī magna erat.

5. In marī multa animālium genera vīvunt. 6. Labōre corpora nostra exercēmus. 7. Puer exemplārī magistrī bonī ēducātur. 8. Populus noster labōre industriō pulchra exemplāria amōris patriae praebet.

amor, *ōris, m.* láska; *amor patriae* láska k vlasti (gen. objektivní)
animal, *ālis, n.* živočich
antiquus, *a, um* dřívější; dávný starodávny
carmen, *inis, n.* píseň, báseň
corpus, *oris, n.* tělo
exemplar, *āris, n.* příklad
genus, *eris, n.* druh, rod, pokolení
homō, *inis, m.* člověk

mare, *is, n.* moře
nātiō, *ōnis, f.* národ
nōmen, *inis, n.* jméno
nōtus, *a, um* známý
optō, *as, āre* přát si, toužit, žádat
pāx, *pācis, f.* mír
praebeō, *ēs, ēre* poskytovat
tempus, *oris, n.* čas, doba
vivō, *is, ere* žít

GRAMATIKA

Neutra 3. deklinace se skloňují jako maskulina a feminina (viz VIII. lekce!). Přirozeně o nich platí pravidla všeobecně platná pro neutra, že totiž v nominativu, akuzativu a vokativu mají týž tvar a že v plurálu v těchto pádech jsou zakončena na **-a**.

3. deklinace

Vzory pro neutra: *carmen, carminis, n.*
mare, maris, n.

Singulár

nom. <i>carmen</i>	báseň	<i>mare</i>	moře
gen. <i>carmin-is</i>		<i>mar-is</i>	
dat. <i>carmin-ī</i>		<i>mar-ī</i>	
ak. <i>carmen</i>		<i>mare</i>	
vok. <i>carmen!</i>		<i>mare!</i>	
abl. <i>carmin-e</i>		<i>mar-ī</i>	

Plurál

nom. <i>carmin-a</i>		<i>mar-ia</i>	
gen. <i>carmin-um</i>		<i>mar-ium</i>	
dat. <i>carmin-ibus</i>		<i>mar-ibus</i>	
ak. <i>carmin-a</i>		<i>mar-ia</i>	
vok. <i>carmin-a!</i>		<i>mar-ia!</i>	
abl. <i>carmin-ibus</i>		<i>mar-ibus</i>	

Podle vzoru *carmen* se skloňují **neutra 3. deklinace**.

Jen několik neuter 3. deklinace, zakončených v nom. sg. na **-e, -al, -ar**, se skloňuje podle vzoru *mare*. Od vzoru *carmen* se liší třemi tvary:

sg. abl. <i>mar-ī</i>	pl. nom., ak., vok. <i>mar-ia</i>
	gen. <i>mar-ium</i>

Latinský neshodný přívlastek, vyjádřený genitivem substantiva, překládáme do češtiny obvykle shodným adjektivním přívlastkem:

v latině	v češtině
<i>genus hominum</i> (pokolení lidí)	lidské pokolení
<i>carmen Homēri</i> (báseň Homéra)	Homérova báseň

Bezpředložkový ablativ časový (abl. temporis) bývá u výrazů, jež už svým významem označují čas; do češtiny jej překládáme předložkovým pádem, např. *antiquis temporibus* (věta č. 4) v dávných dobách, za dávných časů.

Přehled koncovek substantiv 3. deklinace

	Singulár			Plurál		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
nom.	různé zakončení			-ēs -ā(-ia)		
gen.	-is			-um(-ium)		
dat.	-i			-ibus		
ak.	-em = nom.			-ēs -a(-ia)		
vok.	= nom.			= nom.		
abl.	-e	-e(-i)		-ibus		

Srovnání některých pádů 1., 2. a 3. deklinace

deklinace	1.	2.	3.
sg. ak.	-am	-um	-em
abl.	-ā	-ō	-e(i)
pl. gen.	-ārum	-ōrum	-um(-ium)
ak.	-ās	-ōs	-ēs

CVIČENÍ

- Kolik typů neuter již znáte? Charakterizujte je!
- Vyhledejte ve větách č. 1, 3, 4, 5, 8 neutra a určete pády podle koncovek a větného rozboru!
- Přeložte: in periculō, in oppidō, in oppidum, ab oppidō; carmina Homēri, in carminibus Homēri, liber patris, corpus hominis, glōria poētae, nōmen mātris!
- Dejte do singuláru věty č. 1, 6! Do pasíva větu č. 1, do aktiva větu č. 7!
- Vysvětlete podle souvislosti s příslušnými latinskými slovy význam těchto cizích slov v češtině: animální (život), antikvariát, generace, korpulentní (člověk), nacista, nominovat!

Z cizích slov latinského původu je vidět, že latinská slova nezanikla. Žijí dále ve změněné podobě jednak v jazycích románských (zde především), jednak v ostatních jazycích. Srovnejte např. slovo

pāx			
paix	pace	paz	peace
francouzsky	italsky	španělsky	anglicky

DE HOMERI CARMINIBUS

Homērus clārus Graecōrum poēta erat. Carmina Homēri poētae cūctīs ferē nātiōnibus nōta sunt. Homēri carminibus nōmina sunt Ilias et Odyssēa. Homērus in Iliade certāmina inter Graecōs et Trōiānōs dēscribit; Trōiāni diū urbem suam Trōiam (Ilion) dēfendunt. Postrēmō urbs ā Graecīs expugnātur et dēlētur. Ad Trōiam fortitūdine nōtus erat Achillēs.

cūctus, a, um všechny — ferē téměř — Ilias, adis, f. Ilias — Odyssēa, ae, f. Odyssea — certāmen, inis, n. zápas, boj — inter (předl. s ak.) mezi — dēscribō, is, ere popisovat — Trōiāni, ōrum, m. Trójané — diū dlouho — suus, sua, suum svůj (pro 3. os. sg. a pl.) — Trōia, ae, f. Trója; maloasijské město, zvané též Ilium (= Ilion), ii, n. — postrēmō nakonec, konečně — expugnō, ās, āre dobyt — ad (předl. s ak.) při, k, u — fortitūdō, inis, f. udatnost — Achillēs, is, m. Achilles, nejjudatnější řecký hrdina před Trójou.

Ilias (*Báseň o Iliu*; starý název pro Tróju je Ilion) zachycuje krátký úsek z posledního, desátého roku dobývání Tróje (Ilia). Osnovou této velkolepé epické básně je spor vrchního velitele řeckých vojsk Agamemnona s nejudatnějším řeckým hrdinou před Trójou Achillem. O tomto hněvu a jeho strašných důsledcích se zmiňují úvodní verše Iliady (v překladu O. Vaňorného):

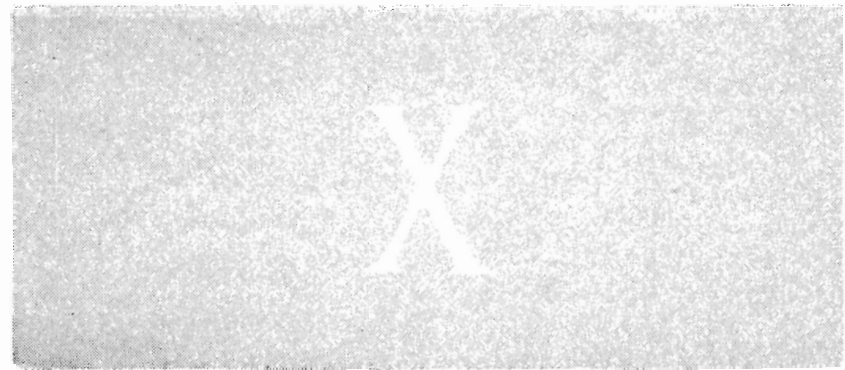
O hněvu Péléovce, ó bohyně, Achilla zpívej,
příčině béd, jenž bez počtu ztrát byl Danaům zdrojem,
množství chrabrých duší jim za kořist předhodil Hádu¹⁾ —
reků — a na pospas psům neb dravým k hostině ptákům
pohodil jejich těla — toť Diova²⁾ dála se vůle
od té neblahé chvíle, kdy prudkým se rozešli svárem
vladyka Agamemnón i Achilleus, hrdina slavný!

Mladší **Odyssea** (*Báseň o Odysseovi*) zachycuje několik posledních dní z dobrodružného návratu ithackého krále Odyssea z trojské výpravy. Úvodní verše tohoto eposu v překladu Stiebitze—Vaňorného znějí:

O muži přebystřém, Múso, mi vypravuj, který se světem
přemnoho naplahočil, když vyvrátil posvátnou Tróju:
přemnohých lidí města on zhlédl a smýšlení poznal,
přemnoho béd též na moři vytrpěl v nitru své duše,
zápase o svůj život a návrat milených druhů.

Oba tyto homérské eposy měly pro Řeky velký význam. Působily na celou jejich pozdější literaturu a umění, vědu, výchovu a celý národní život. Jejich vliv a ohlas nacházíme též v literatuře římské. V novější době inspirovaly přední básníky, jako byli např. italská básníci Dante a Tasso, anglický básník Milton a němečtí básníci Kleist a Wieland. Z našich buditelů horlivě studovali homérské básně Palacký, Čelakovský a Šafařík. Homér byl vzorem i epickým básníkům, zvláště Sv. Čechovi a Jánů Hollému.

¹⁾ Vysvětlivky jsou na str. 461.

Indikativ imperfekta sloves 1.—4.konjugace

<i>laudā</i> —	} <i>bam, -bar</i>
<i>monē</i> —	
<i>leg-ē</i> —	
<i>audi-ē</i> —	

1. Amicitiam semper servābam et amicōrum verba diū memoriā tenēbam. 2. Rōmānī multa bella gerēbant. 3. In bellō hostēs urbēs, oppida, agrōs dēlēbant; itaque artēs nōn flōrēbant. 4. Cum parentibus meis in agrō laborābam. 5. Discipulōs industriōs magistrī numquam pūniēbant.

6. Liberī bene ā parentibus et magistrīs educābantur, exercēbantur, erudiēbantur. 7. Libertās nātiōnum nostrārum aliquot annōs ab hostibus premēbātur. 8. Carmina poetārum antiquōrum semper in scholis legēbantur et leguntur. 9. Hostēs ē proeliō fugiēbant; in fugā multī militēs capiēbantur aut interficiēbantur.

<i>aliquot</i> několik; <i>aliquot annōs</i> (na otázku: jak dlouho?) několik roků	<i>fuga, ae, f.</i> útěk; běh, let
<i>amicitia, ae, f.</i> přátelství	<i>fugiō, is, ere</i> utíkat
<i>annus, i, m.</i> rok	<i>gerō, is, ere</i> nést, nosit, dělat; <i>bellum</i> gerō vedu válku
<i>ars, artis, f.</i> umění	<i>hostis, is, m.</i> nepřítel
aut nebo	<i>parēns, ei, is, m.</i> rodič, <i>f.</i> rodička;
<i>diū</i> dlouho	<i>parentēs, um, m.</i> rodiče
<i>ē, ex</i> (předl. s abl; ē před souhláskami)	<i>premō, is, ere</i> tlačit, tisknout, utlačovat
<i>z, ze</i>	<i>urbis, urbis, f.</i> město
<i>flōreō, ēs, ēre</i> kvést; být šťasten, vynikat	

GRAMATIKA

Imperfektum vyjadřuje děj, který se v minulosti vyvíjel, trval nebo se opakoval nebo je současný s jiným dějem minulým. Latinskému imperfektu odpovídá v češtině obvykle **minulý čas nedokonavých sloves** (schválil jsem, chválil jsem).

Znakem indikativu imperfekta je slabika **-ba**.

U sloves 1. a 2. konjugace je slabika **-ba** hned za slovesným přítentním kmenem:

<i>laudā-ba-m</i>	chválil, -a, -o, jsem, chválilval, -a, -o jsem
<i>monē-ba-m</i>	napomínal, -a, -o jsem

U sloves 3. a 4. konjugace je přítentní kmen rozšířen o samohlásku **-ē**:

<i>leg-ē-ba-m</i>	četl, -a, -o jsem
<i>capi-ē-ba-m</i>	chytil, -a, -o jsem (nikoli: chytil jsem)
<i>audi-ē-ba-m</i>	slyšel, -a, -o jsem (nikoli: uslyšel jsem)

Osobní přípony jsou v ind. imperfekta akt. stejné jako v ind. přítentu s výjimkou 1. osoby sg., kde je osobní přípona **-m** (jako *era-m* byl jsem).

Ind. imperfekta pas. má ve všech osobách tytéž přípony jako ind. přítentu pasíva.

Aktivum:

sg.	1.	<i>laudā-ba-m</i>	chválil jsem
	2.	<i>laudā-bā-s</i>	
	3.	<i>laudā-ba-t</i>	
pl.	1.	<i>laudā-bā-mus</i>	
	2.	<i>laudā-bā-tis</i>	
	3.	<i>laudā-ba-nt</i>	

Pasívum:

		<i>laudā-ba-r</i>	byl jsem chválen
		<i>laudā-bā-ris</i>	
		<i>laudā-bā-tur</i>	
		<i>laudā-bā-mur</i>	
		<i>laudā-bā-mini</i>	
		<i>laudā-ba-ntur</i>	

Podobně zní imperfektum ostatních konjugací:

<i>monē-ba-m</i>	napomínal jsem	<i>monē-ba-r</i>	byl jsem napomínán
<i>leg-ē-ba-m</i>	četl jsem	<i>leg-ē-bar</i>	byl jsem čten
<i>capi-ē-ba-m</i>	chytil jsem	<i>capi-ē-bar</i>	byl jsem chytán
<i>audi-ē-ba-m</i>	slyšel jsem	<i>audi-ē-ba-r</i>	byl jsem slyšen

CVIČENÍ

- a) Ve větách základního textu hleďte indikativ imperfekta a určete, od kterého slovesa a od které konjugace je utvořen!
- b) Přeložte slovesné tvary: servās, servā, servābāmus, servāmus, servāminī, servābantur, servantur; exercēbās, flōrēbat, ērudiris, ērudiēbāmur, premēbantur, caperis, capiēbant!
- c) Určujte pády: urbī magnae, urbis magnae, urbēs magnae, urbēs magnās; nātiōne nostrā, nātiō nostra, nōmina clāra, scriptōrem clārum, carminum pulchrōrum, poetā antiquō, poetae antiquī, hominēs bonōs, hominēs bonī, hominis bonī, hominī bonō, homine bonō!
- d) Určete, od kterých sloves jsou tato imperfekta: vincēbāmus, afficiēbantur, nāvīgābātis, dētterrēbat, lēniēbāris!
- e) Dejte do indikativu imperfekta věty č. 1—5 ze VI. lekce! Dejte do pasíva z X. lekce věty č. 2, 5! Do aktiva věty č. 6, 7!
- f) Co znamená slovo *hostis*? Německé slovo *Gast*, naše *host* s ním etymologicky souvisí. O jaký významový vývoj tu jde? S kterými latinskými slovy souvisejí a co znamenají tyto výrazy: *anāly*, *aliquotnī*, *artista*, *flōra*, *erudice*!

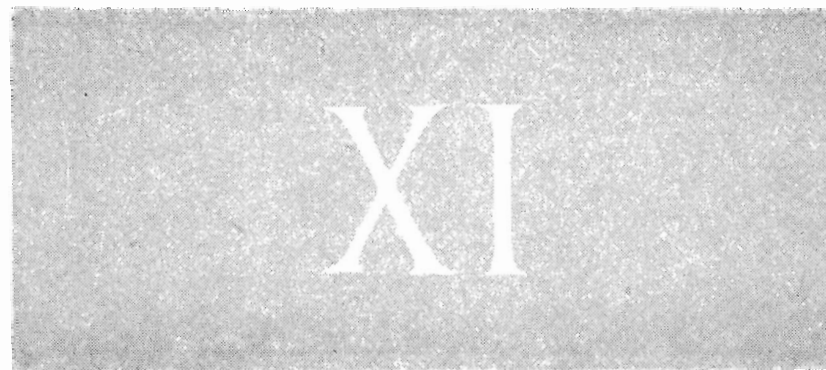
ŽIVÁ LATINSKÁ SLOVA

Dē iūre	Alma māter	Corpus dēlicti
	Captātiō benevolentiae	
	Clāra pecta—bonī amīci.	
	Errāre hūmānum est.	
	Nōn scholae, sed vitae discimus.	

iūs, iūris, n. právo; **dē iūre** podle práva — **almus, a, um** živný, dobrotivý, laskavý; **alma māter** matka žitelka (středověké označení university) — **dēlictum, i, n.** provinění, **corpus dēlictī** průkazný (doličný) předmět trestného činu — **captātiō, ōnis, f.** chytání; **benevolentia, ae, f.** laskavost; **captātiō benevolentiae** úsilí získat si přízeň — **pactum, i, n.** dohoda, smlouva — **errō, ās, āre** bloudit, chybovat; **hūmānus, a, um** lidský

Římské stavby

Adjektiva 3. deklinace Participium přezentu aktiva

1. Ventus ācer, hiems ācris, ferrum ācre est. 2. Quālis labor, tāle praemium. 3. Omnia difficilia labōre commūnī et magnā industriā vincimus. 4. Virtūs militum fortium ā poētīs in carminibus laudābātur et laudātur. 5. Militēs fortēs hostem ācrem in proeliō vincunt. 6. Brevī tempore aderō.

7. Vita servōrum Rōmānōrum nān fēlix, sed misera erat. 8. In numerō sapientium Graecōrum Sōcratēs erat. 9. Saepe legēbāmus dē audācibus militibus Rōmānīs. 10. Seriptōrī bene scribentī honor magnus tribuēbātur et tribuitur.

ācer, ācris, ācre ostrý, bystrý, prudký
audāx, audācis odvážný, smělý
brevis, e krátký
commūnis, e společný, obecný
difficilis, e těžký, nesnadný
fēlix, icis šťastný
ferrum, i, n. železo, meč
fortis, e silný, statečný, udatný, rázný
hiems, hiemis, f. zima
in numerō esse... být mezi...
miser, a, um bídný, ubohý
omnis, e všechen, každý

praemium, ii, n. odměna
Rōmānus, a, um římský
quālis, e jaký
sapiēns, entis moudrý; **m** mudrc;
Sōcratēs, is, m. Sokrates; řecký idealistický filosof v 5. st. př. n. l.
tālis, e takový
ventus, i, m. vítr
vincō, is, ere přemáhat, vítězit
virtūs, ūtis, f. statečnost, mužnost; ctnost

GRAMATIKA

I. Adjektiva 3. deklinace se skloňují jako substantiva 3. deklinace. Až na několik výjimek mají zásadně:

v **abl. sg.** koncovku **-ī**
 v **gen. pl.** koncovku **-ium**
 v **nom., ak. a vok. pl. neuter** koncovku **-ia**.

Jsou: 1. trojvýchodná, zakončená na
-er (m.), *-is* (f.), *-e* (n.)
ācer ācris ācre ostrý, bystrý

2. dvojvýchodná, zakončená na
-is (m., f.), *-e* (n.)
brevis brevis krátký

3. jednovýchodná, mající v nom. sg. jediný tvar pro všechny tři rody:
fēlix, gen. fēlicis šťastný

Všechna adjektiva 3. deklinace se vzájemně liší jen v nom. (vok.) sg., jinak je jejich skloňování celkem shodné.

Adjektiva

	trojvýchodná			dvojvýchodná			jednovýchodná		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.	m.	f.	n.
sg. nom.	<i>ācer</i>	<i>ācris</i>	<i>ācre</i>	<i>brevis</i>	<i>brevis</i>	<i>breve</i>	<i>fēlix</i>	<i>fēlix</i>	<i>fēlix</i>
gen.	<i>ācris</i>			<i>brevis</i>			<i>fēlicis</i>		
dat.	<i>ācrī</i>			<i>brevī</i>			<i>fēlicī</i>		
ak.	<i>ācerem</i>		<i>ācre</i>	<i>brevem</i>		<i>brevē</i>	<i>fēlicem</i>		<i>fēlix</i>
vok.	= nom.			= nom.			= nom.		
abl.	<i>ācrī</i>			<i>brevī</i>			<i>fēlicī</i>		
pl. nom.	<i>āceres</i>		<i>ācria</i>	<i>brevēs</i>		<i>brevia</i>	<i>fēlicēs</i>		<i>fēlicia</i>
gen.	<i>ācrium</i>			<i>brevium</i>			<i>fēlicium</i>		
dat.	<i>ācribus</i>			<i>brevibus</i>			<i>fēlicibus</i>		
ak.	<i>ācerēs</i>		<i>ācria</i>	<i>brevēs</i>		<i>brevia</i>	<i>fēlicēs</i>		<i>fēlicia</i>
vok.	= nom.			= nom.			= nom.		
abl.	<i>ācribus</i>			<i>brevibus</i>			<i>fēlicibus</i>		

sg. nom. <i>miles fortis</i> statečný	carmen breve krátká
gen. <i>militis fortis</i> voják	<i>carminis brevis</i> báseň
dat. <i>militi forti</i>	<i>carmini brevi</i>
ak. <i>militem fortem</i>	<i>carmen breve</i>
abl. <i>militē forti</i>	<i>carmine brevi</i>

pl. nom. <i>militēs fortēs</i>	carmina brevīa
gen. <i>militum fortium</i>	<i>carminum brevium</i>
dat. <i>militibus fortibus</i>	<i>carminibus brevibus</i>
ak. <i>militēs fortēs</i>	<i>carmina brevīa</i>
abl. <i>militibus fortibus</i>	<i>carminibus brevibus</i>

Pozor!

2. deklinace: <i>pulchr-ē</i> adverbium krásně	3. deklinace: <i>ācr-e</i> adjektivum (nom., ak., vok. sg. neutra) ostré
---	--

II. Participium prézentu aktiva (*participium praesentis activi*)

Slovesný tvar zakončený v nom. sg. na **-ns** a v gen. sg. na **-ntis** (part. prez. akt.) má v češtině význam přechodníku přítomného nebo přídavného jména slovesného, které při překladu můžeme rozvést větou vztaznou nebo spojkovou.

1. konjugace: *laudā-ns*, gen. *lauda-ntis* chvále, -íc; chválicí
2. konjugace: *monē-ns*, gen. *mone-ntis* napomínáje, -íc; napomínající

Ve 3. a ve 4. konjugaci se vkládá před **-ns** ještě **-e-**:

3. konjugace: *leg-ē-ns*, gen. *leg-e-ntis* čta, čtouc; čtoucí
4. konjugace: *audi-ē-ns*, gen. *audi-e-ntis* slyše, -íc; slyšící

Participium prézentu akt. se skloňuje jako jednovýchodné adjektivum 3. deklinace (v abl. sg. je *-e*, ve významu adjektiva *-ī*).

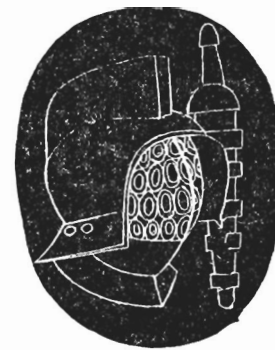
Přehled skloňování 1., 2. a 3. deklinace

1. deklinace feminina	2. deklinace maskulina neutra		3. deklinace maskulina feminina neutra	
sg. nom. -a	-us (-er)	-um	různé zakončen	
gen. -ae		-ī	-is	
dat. -ae		-ō	-ī	
ak. -am		-um	-em	-em = nom.
vok. = nom.	-e (-er)	= nom.		= nom.
abl. -ā		-ō		-e (-ī)
pl. nom. -ae	-ī	-a	-ēs	-ēs -a (-ia)
gen. -ārum		-ōrum		-um (-ium)
dat. -īs		īs-		-ibus
ak. -ās	-ōs	-a	-ēs	-ēs -a (-ia)
vok. = nom.		= nom.		= nom.
abl. -īs		-īs		-ibus

CVIČENÍ

- Při překladu vět č. 2, 3, 4, 5 určujte tvary adjektiv!
- Určete pády: viri probi et fēlicēs, viri probi et fēlicis, militi fortī et audāci, milite fortī, verba ācria, labōrum difficilium, magistrā educantem!
- Přeložte: commūnem labōrem, nostrī militēs fortēs, militēs prō patriā pugnātēs, hostem fugientem!
- Přeložte slovesné tvary: erimus, vinceris, vincēbāminī, laudābantur, pugnāte, pugnātis, fugiunt, interficitur, tribuuntur!
- Dejte do plurálu věty č. 1, 2, 10! Do singuláru věty č. 5, 9! Do aktiva větu č. 4!
- Vyhledejte ve slovníku, od kterých slov jsou tyto tvary: avēs celerēs, discipulōrum diligentium, carmina tristia, labōrī ūtili!

- Jmenujte naše slova, která souvisejí s těmito latinskými výrazy: commūnis, honor, praemium, quālis!
- Jaký je rozdíl mezi řeckou materialistickou a idealistickou filosofií? (Viz učebnice dějepisu pro 1. ročník.)

Gladiátorská přilba a meč